

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сучасні наукові підходи до трактування категорії «фінансові ресурси підприємства». Охарактеризовано взаємозв'язок між ключовими складовими фінансових ресурсів підприємства та висвітлено особливості управління в напрямку ефективного формування та використання фінансових ресурсів.

Ключові слова: фінансові ресурси, підприємство, аналіз, формування, використання.

Фінансові ресурси мають пріоритетне значення в аналізі ресурсного забезпечення підприємств, адже вони є єдиним їх видом, що трансформується в будь-який інший у мінімальний термін.

Питанням, що пов'язані з дослідженням суті та принципів ефективного формування та використання фінансових ресурсів підприємств, присвячували праці чимало зарубіжних та вітчизняних провідних науковців. Зокрема, варто назвати роботи А. Балабанова, Ю. Воробйова, В. Гриньової, Н. Колчиної, Л. Лахтіонової, В. Опаріна, Ю. Цал-Цалка тощо. Проте однозначне розуміння фінансових ресурсів підприємства як економічної категорії на сьогодні відсутнє, оскільки окремі науковці ототожнюють фінансові ресурси з грошовими коштами, грошовими потоками чи капіталом підприємства, інші – цілком розмежують ці поняття, а деякі вчені визначають один термін через інший.

Тому метою нашої статті є дослідження фінансових ресурсів підприємства як ключової складової ресурсного забезпечення підприємств, ефективне управління якими повинне передбачати їх раціональне формування, розподіл та використання, спираючись на результати відповідних аналітичних розрахунків.

Сутність поняття «фінансові ресурси підприємства» розглядається в наукових колах по-різному, що підтверджується узагальненими даними табл. 1.

Враховуючи різносторонність наукових підходів до трактування цієї категорії, погоджуємося з думкою проф. Ю. Воробйова, що фінансові ресурси підприємства слід розглядати з двох ключових позицій [18]:

- як запас, що знаходить своє втілення у формі реальних активів підприємства, який може бути мобілізований за рахунок існування ринкового механізму перетворення активів на грошові кошти внаслідок того, що активи мають відповідний рівень ліквідності;
- як потік, де фінансові ресурси можуть проявлятися у формі фінансових активів суб'єкта підприємства в процесі їх цільового використання для здійснення статутної діяльності, рух яких показується у звіті про рух грошових коштів, що пояснює зміну у статті «грошові кошти і їх еквіваленти» між двома датами балансу.

У науковій літературі [19-22] до загальної суми фінансових ресурсів суб'єктів підприємства зараховують наступні елементи:

- статутний капітал (фонд);
- додатковий капітал;
- резервний капітал;
- амортизаційні відрахування;
- спеціальні фонди, що утворюються на підприємстві за рахунок прибутку;
- нерозподілений прибуток;
- кредиторська заборгованість усіх видів;
- короткострокові і довгострокові кредити банків;
- усі види фінансових позик тощо.

Проте, якщо здійснювати більш детальний аналіз перелічених елементів, які формують загальну суму фінансових ресурсів, то можна побачити, що не усі названі елементи постійно до них належать. Це потребує дослідження особливостей кожної із названих складових (табл. 2 на основі [18]).

Взаємозв'язок між відомими класифікаційними ознаками та видами фінансових ресурсів підприємства наведено на рис. 1 (на основі [23, с. 127; 24; 25]).

Фінансові ресурси, перебуваючи в постійному русі, можуть змінювати свою форму з метою створення умов формування нових фінансових ресурсів, а джерело фінансового ресурсу залишається незмінним, тоді, як припинення існування джерела фінансових ресурсів автоматично означає відсутність відповідного фінансового ресурсу, тобто джерело фінансування є первинними і виступає передумовою виникнення фінансових ресурсів [26]. Тому слід використовувати відповідні джерела фінансових ресурсів залежно від етапу розвитку суб'єкта підприємництва [27].

Зокрема:

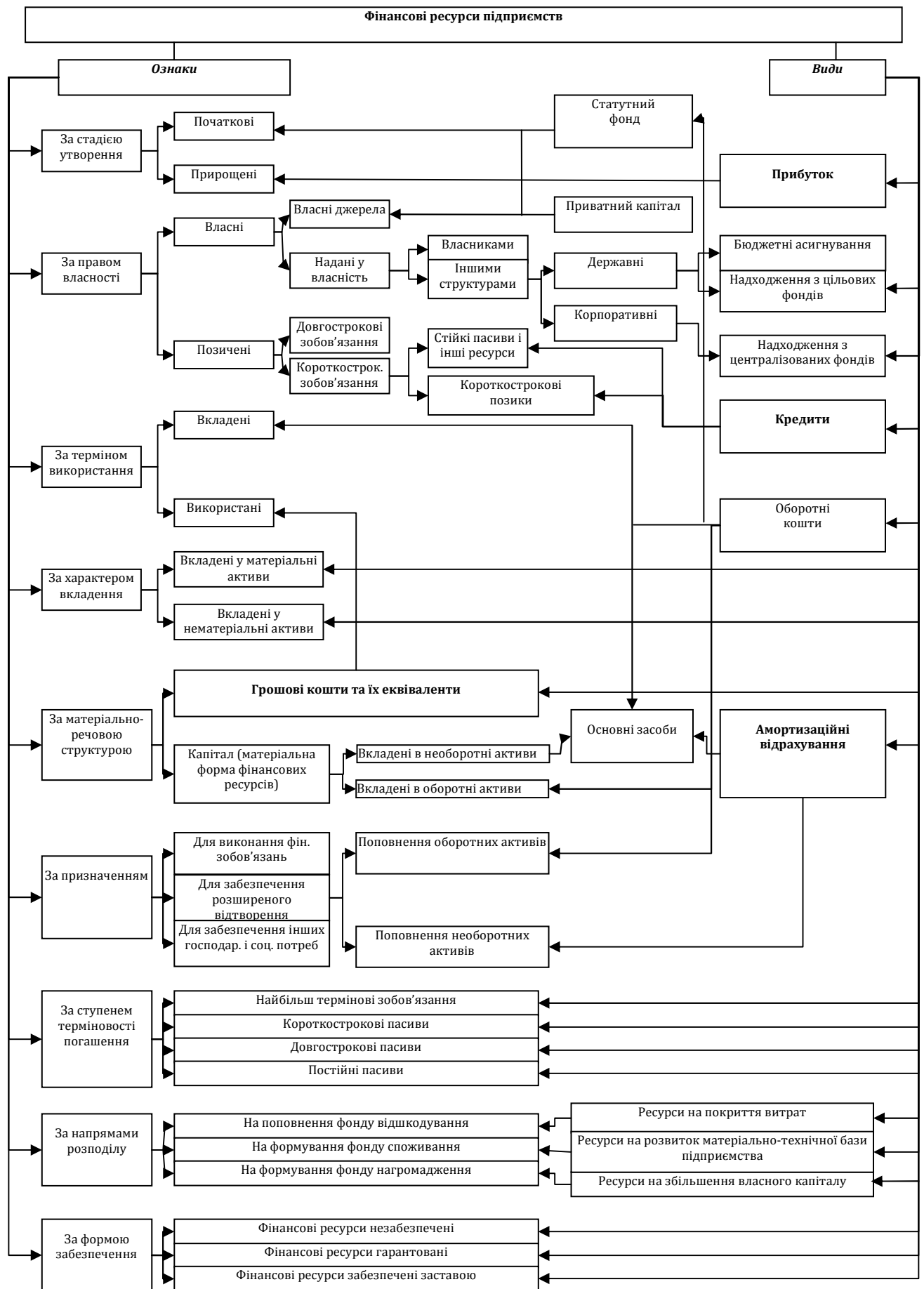
- при створенні нового підприємства практично відсутня можливість використання внутрішніх джерел фінансових ресурсів, а тому основними джерелами будуть або власні зовнішні, або (чи) позикові кошти, що залежать від економічних та політичних умов, при яких створюється і починає функціонувати суб'єкт підприємництва;
- для суб'єктів господарювання, що знаходяться на етапі значного розширення діяльності та стабільного розвитку, можливо використовувати всі доступні джерела формування фінансових ресурсів. При цьому за умов значного розширення діяльності перевагу мають зовнішні джерела формування фінансових ресурсів, а на етапі стабільного розвитку доцільнішими є внутрішні джерела формування фінансових ресурсів;

Таблиця 1. Тракткування поняття «фінансові ресурси підприємства»

Дослідник	Тракткування сутності поняття «фінансові ресурси підприємства»
В. М. Опарін	це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства. Це авансовані кошти, які вкладаються в оборот і повинні обов'язково повертатися. Причому це не всі грошові кошти, а лише ті, які «роблять гроші», тобто на основі використання яких формується додана вартість, у яку входять і прибуток, і заробітна плата. Втрата або нецільове використання фінансових ресурсів призводить до скорочення виробництва і до банкрутства [2, с. 11].
Фінансовий словник	це сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання [3, с. 404].
Є. Ф. Брігхем	це сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту народу [4, с.35].
О. С. Філімоненко	це власний, позиковий і залучений грошовий капітал, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу, прибутку [5, с. 351].
Л. А. Лахтіонова	це грошові кошти у формі грошових фондів (статутний фонд, фонд оплати праці, резервний фонд) та у нефондовій формі (використання грошових коштів для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом і позабюджетними фондами, банками, страховими компаніями і т.д.) [6, с.16].
В. М. Гриньова	це грошові прибутки та надходження, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання, з якими підприємство має взаємовідносини [7, с. 14].
О. М. Бандурка, М. Я. Коробов	це грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і використовуються у статутних цілях підприємств [8, с. 15].
І. Балабанов	це грошові кошти, наявні у його (підприємства) розпорядженні [9, с. 43].
Н. Колчина, Г. Поляк	це сукупність власних грошових доходів і надходжень ззовні (активних і пасивних), призначених для виконання фінансових зобов'язань підприємства, фінансування поточних витрат та витрат, пов'язаних з розвитком виробництва [10, с. 12].
Л. Єріс	це грошові кошти, які створені за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансування і використовуються для формування активів підприємства, виконання фінансових зобов'язань, стимулювання працівників, а також здійснення комплексу інших заходів з метою забезпечення ефективності подальшого розвитку підприємства [11, с. 8].
П. Стецюк	це найбільш ліквідні активи, які забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства у процесі реалізації його планів та виконання зобов'язань [12].
О. Гудзь	це сукупність високоліквідних активів, які знаходяться в його розпорядженні і призначені для виконання поточних фінансових зобов'язань і розширеного відтворення. Вони характеризують фінансовий потенціал та платоспроможність підприємства [13, с. 301].
І. Зятковський	це грошові фонди цільового призначення, сформовані у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно володіє і розпоряджається на правах власності або повного господарського відання і використовує на статутні потреби [14].
Н. О. Рибалко	це сукупність активів підприємства, сформованих із зовнішніх та внутрішніх джерел, що знаходяться в розпорядженні підприємства на правах власності або тимчасового володіння і які використовуються для погашення фінансових зобов'язань та забезпечення безперервності функціонування підприємства [15, с. 28-31].
Ю. Петленко	це грошові кошти, які залучені в господарський оборот підприємства із різних джерел, сформованих під впливом організаційно-правових форм господарювання, призначених для покриття його власних потреб [16].
С. Мішина, О. Мішин	це сукупність грошових коштів, що перебувають у фондовій, нефондовій формі або перетворені у відповідну матеріалізовану форму і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення [17].

Таблиця 2. Особливості складових фінансових ресурсів підприємства

Складова фінансових ресурсів	Характеристика складових фінансових ресурсів
Статутний капітал	фактично виступає фінансовим фондом для фінансування господарської діяльності на початку діяльності суб'єкта господарювання, коли до нього були здійснені внески власників чи акціонерів. За таких умов статутний капітал виступає у ролі фінансових ресурсів. Однак надалі він позначає лише суму вкладених (капіталізованих) фінансових ресурсів і тому вже не може розглядатись як сума поточних фінансових ресурсів. Тобто слід розрізняти поточні фінансові ресурси і капітал, що утворюється після фактичного використання наявних поточних фінансових ресурсів у будь-якого суб'єкта господарювання.
Додатковий капітал	є фінансовим ресурсом за умов, коли власники чи акціонери вкладають у статутний капітал суму грошових коштів більшу, ніж передбачено за проспектом емісії акцій або норми внесків засновників при формуванні статутного капіталу.
Резервний капітал	за своїм механізмом створення і використання належить до фінансових ресурсів, оскільки він формується за рахунок чистого прибутку як основного джерела фінансових ресурсів, а використовується у випадках, коли необхідно захистити інтереси акціонерів чи інших власників суб'єкта господарювання.
Амортизаційні відрахування	вагомий елемент формування внутрішніх фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, який постійно поновлюється у процесі фінансово-господарської діяльності і який можливо використовувати: для здійснення простого відтворення основних засобів виробництва; для накопичування з метою здійснення інвестиційної діяльності; для використання в періоди, коли підприємство зазнає проблем із формуванням оборотних коштів.
Спеціальні фонди	формується за рахунок чистого прибутку, а тому є фондами фінансових ресурсів, які можуть утворюватись для здійснення інвестиційної діяльності, підвищення рівня капіталізації суб'єкта господарювання. Їх створення є запорукою того, що фінансові ресурси підприємства будуть використані для розвитку господарської діяльності або покращення умов праці робітників.
Нерозподілений прибуток	це сума фінансових ресурсів, яку суб'єкт господарювання має намір використати для свого перспективного розвитку, підвищення ефективності господарювання, збільшення обсягів операційної діяльності.
Кредиторська заборгованість	виступає фінансовим ресурсом лише за умов, коли суб'єкт господарювання одержує від кредиторів економічні ресурси (товари, сировину, матеріали, комплектуючі) для здійснення господарської діяльності без відповідної обов'язкової сплати за них. Отримуючи такі активи, юридичні особи використовують їх як фінансові ресурси, що залучені не в грошовій, а матеріальній формі. Їх використання дає можливість не залучати додаткові кошти у грошовій формі, а після використання сплатити відповідну суму кредиторю, який фактично надав ці ресурси для безперебійного здійснення операційної діяльності. Отже, не уся кредиторська заборгованість є джерелом формування фінансових ресурсів. Не утворює фінансові ресурси кредиторська заборгованість за розрахунками перед бюджетом, персоналом, страховиками тощо.
Коротко- та довгострокові кредити банків	завжди є фінансовими ресурсами, що формується суб'єктом підприємництва за рахунок зовнішніх позикових джерел.
Різні види фінансових позик	фінансові ресурси, що формується за рахунок використання зовнішніх позикових коштів, зокрема за рахунок інструментів фінансового ринку (наприклад, корпоративних облігацій, які випускає підприємство для розвитку своєї операційної чи інвестиційної діяльності).

Рис. 1. Схема формування та взаємозв'язку фінансових ресурсів підприємства

- на етапі *спаду (згасання) діяльності* чи за умов суттєвих фінансових труднощів, коли бракує власних внутрішніх коштів, а позикові ресурси обмежені у зв'язку із великими ризиками, то суб'єкт підприємництва повинен орієнтуватися на кошти або нових інвесторів (емісію акцій чи пайових внесків), або кошти внутрішньокорпоративного розподілу, або кошти державного і/чи місцевого бюджетів, якщо держава чи місцева влада зацікавлені у збереженні підприємства (у зв'язку з соціально-економічною значущістю чи еколого-економічною небезпекою припинення його діяльності).

У найбільш загальному вигляді управління фінансовими ресурсами поділено на три *основні напрями*:

1) загальний аналіз і планування майнового і фінансового стану підприємства, у межах якого здійснюється загальна оцінка активів підприємства і джерел їх фінансування; розміру і складу фінансових ресурсів, необхідних для підтримки досягнутого економічного потенціалу підприємства і розширення його діяльності; джерел додаткового фінансування; системи контролю за станом і ефективністю використання фінансових ресурсів;

2) забезпечення підприємства фінансовими ресурсами в достатній кількості, тобто здійснюється управління джерелами формування фінансових ресурсів підприємства – оцінка обсягу необхідних фінансових ресурсів; форм їх надання (довго- чи короткостроковий кредит, готівка); методів мобілізації фінансових ресурсів; ступеня доступності і часу надання фінансових ресурсів; витрат, пов'язаних із залученням певного виду фінансових ресурсів (процентні ставки, інші формальні і неформальні умови надання цього джерела коштів); ризику, який пов'язаний з конкретним джерелом фінансових ресурсів;

3) оптимальний розподіл і використання фінансових ресурсів, що здійснюється у межах політики управління

капіталом, управління активами та інвестиційної політики підприємства.

За результатами аналізу руху і використання фінансових ресурсів формуються висновки, на основі яких повинні прийматися відповідні управлінські рішення за такими напрямками: який обсяг фінансових ресурсів отриманий підприємством за видами діяльності; з яких джерел отримані фінансові ресурси за видами діяльності; основні напрямки витрачання фінансових ресурсів за видами діяльності; чи здатне підприємство забезпечити перевищення надходжень над витратами за видами діяльності; чи достатньо отриманого підприємством прибутку для задоволення поточних фінансових потреб; за рахунок яких джерел фінансується операційна та інвестиційна діяльність; якою повинна бути політика фінансування капіталовкладень і специфіка управління довгостроковими фінансовими вкладеннями підприємства протягом планового періоду; які зміни необхідні в механізмі управління оборотним капіталом, зокрема товарно-матеріальними запасами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами; якою є загальна потреба в капіталі, в зовнішньому фінансуванні та відповідна структура капіталу; чи необхідні зміни в дивідендній політиці підприємства; чи доцільними є методики нарахування амортизації; чи необхідні зміни в системі управлінського контролю тощо.

Таким чином, раціональний підхід до формування та використання фінансових ресурсів підприємства має суттєве значення для ефективної операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Це пов'язано з тим, що достатній обсяг сформованих фінансових ресурсів забезпечує безперервність виробничої діяльності підприємства, оптимальна структура їх розподілу збільшує ефективність діяльності та конкурентоспроможність продукції, а стабільні джерела формування сприяють зміцненню платоспроможності підприємства.

Список літератури

1. Мец, В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства [Текст] : навч. посіб. / В. О. Мец. – К.: Вища шк., 2003. – 278 с.
2. Опарін, В. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення [Текст] / В. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 10–11.
3. Загородній, А. Г. Фінансовий словник [Текст] / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – [3-є вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, КОО, 2000. – 404 с.
4. Брігхем, С. Ф. Основи фінансового менеджменту [Текст] / С. Ф. Брігхем; пер. з англ. – К.: Молодь, 2007. – 404 с.
5. Філімонов, О. С. Фінанси підприємств [Текст] : навч. посібник / Філімонов О. С. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
6. Лахтіонова, Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / Лахтіонова Л. А. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.
7. Гриньова, В. М. Фінанси підприємств [Текст] : навч. посібник / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. – К.: Знання-Прес, 2004. – 423 с.
8. Бандурка, О. М. Фінансова діяльність підприємства [Текст] / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов. – К.: Либідь, 2003. – 383 с.
9. Балабанов, А. И. Финансы [Текст] / А. И. Балабанов, И. Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 192 с.
10. Финансы организаций (предприятий) [Текст] : учеб. для вузов / [Н. В. Колчина, Г. Б. Поляк, Л. М. Бурмистрова и др.]; под ред. проф. Н. В. Колчиной. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ ДАНА, 2006. – 368 с.
11. Єріс, Л. М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л. М. Єріс. – Суми, 2004. – 20 с.
12. Стецюк, П. А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств [Текст] / П. А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 111–116.
13. Гудзь, О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств [Текст] : монографія / О. Є. Гудзь. – К.: ННЦ, 2007. – 578 с.
14. Зятковський, І. В. Фінанси підприємств [Текст] : навч. посібник / І. В. Зятковський. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Кондор, 2003. – 364 с.
15. Рибалко, Н. О. Фінансові ресурси підприємств: грошові кошти чи щось більше [Текст] / Н. О. Рибалко // Загальні питання економіки. – 2009. – С. 28–31.
16. Петленко, Ю. Проблеми забезпечення обіговими коштами в умовах економічної кризи [Текст] / Ю. Петленко // Фінанси України. – 1998. – № 9. – С. 107.
17. Мішина, С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві [Текст] / С. В. Мішина. – Харків: Вид-во ХНЕУ, 2006. – С. 8.
18. Воробйов, Ю. М. Роль фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва [Текст] / Ю. М. Воробйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 3. – С. 17–21.
19. Зятковський, І. В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств [Текст] / І. В. Зятковський. – Тернопіль: Економічна думка,

2000. – 260 с.

20. Коробов, М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] / М. Я. Коробов. – К.: Знання, 2000. – 294 с.
21. Воробьев, Ю. Н. Капитал предпринимательских структур в системе финансового менеджмента [Текст] : монография / Ю. Н. Воробьев. – Симферополь: Таврия, 2000. – 324 с.
22. Хачатурян, С. В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація [Текст] / С. В. Хачатурян // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 77–81.
23. Чистоколенко, В. Ю. Розширена класифікація фінансових ресурсів підприємств [Текст] / В. Ю. Чистоколенко // Управління розвитком. – 2011. – № 1 (98). – С. 124–128.
24. Опарін, В. М. Фінанси (Загальна теорія) [Текст] : навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
25. Ціх, Г. В. Фінансові ресурси як економічна категорія [Текст] / Г. В. Ціх, В. М. Вовк, Р. В. Федорович // Наука й економіка. – 2010. – № 1 (17). – С. 63–69.
26. Шестова, О. О. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства в умовах ризикового ринкового середовища [Текст] / О. О. Шестова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2011. – Випуск 6/2. – С. 194–197.
27. Воробйов, Ю. М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави [Текст] / Ю. М. Воробйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 4. – С. 16–24
28. Атамас, П. Й. Управлінський облік [Текст] : навчальний посібник / П. Й. Атамас. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
29. Бердар, М. М. Складові оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами підприємств / М. М. Бердар // Теоретичні та прикладні аспекти економіки: збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 21. – С. 272–279.
30. Герасимчук З. В. Фінансовий менеджмент [Текст] : навчальний посібник / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович. – Видання друге, перероб. і доп. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 412 с.
31. Фінансовий менеджмент [Текст] : підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
32. Бланк, И. А. Основы финансового менеджмента [Текст] / И. А. Бланк. (в 2-х томах). – 2-е изд. перераб. и доп. – Т.2. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. – 624 с.
33. Цал-Цалко, Ю. С. Фінансовий аналіз [Текст] : підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
34. Чупіс, А. В. Оцінка, аналіз, планування фінансового становища підприємства [Текст] : монографія / [А. В. Чупіс, М. Х. Корецький, О. Л. Кашенко та ін.], за ред. д.е.н., проф. А. В. Чупіса. – 2-е вид., перероб і доп. – Суми: Довкілля, 2005. – 368 с.

РЕЗЮМЕ

Волянчук Юлія

Особенности формирования и использования финансовых ресурсов предприятий

В статье рассмотрены современные научные подходы к трактовке категории „финансовые ресурсы предприятия“. Охарактеризована взаимосвязь между ключевыми составляющими финансовых ресурсов предприятия и отражены особенности управления относительно эффективного формирования и использования финансовых ресурсов.

RESUME

Volynchuk Yulia

Features of forming and usage of financial resources of enterprises

The article considers the modern scientific approaches to the interpretation of the category "financial resources of the enterprise". Intercommunication between the key elements of financial resources of enterprises is described. The features of management as for the the effective forming and usage of financial resources are identified.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2012 р.